

urbaan
glutamaat

Urban glutamaat

Op de menukaarten van restaurants staat soms niet alleen gespecificeerd of er sporen van noten te vinden zijn in de gerechten of dat er conserveringsmiddelen zijn gebruikt bij de bereiding daarvan, maar ook of er Monosodium glutamaat aan die gerechten is toegevoegd. Monosodium glutamaat, ook wel bekend als smaakversterker, is de uitvinding die professor Ikeda aan het begin van de twintigste eeuw in Tokyo deed. Ikeda zocht naar een vijfde smaak naast zoet, zuur, bitter en zout en vond het glutamaat-zuur in zeewier. De belangrijkste eigenschap van glutamaat is dat het de typische smaakkenmerken van voedingsmiddelen versterkt maar het van zichzelf smaak noch kleur heeft. Preciezer gezegd leidt het toevoegen van glutamaat aan voedsel niet tot het versterken van de smaak daarvan maar maakt het de mens gevoeliger voor die smaak. Het is als het ware een glijmiddel voor smaak en het wekt de zin in eten op. Glutamaat speelt zo een bemiddelende rol tussen voedsel en eter. Deze zal het voedsel meer waarderen omdat het uitgesprokener, voller en sterker van smaak lijkt te zijn. Glutamaat is populair in de oosterse keuken. In Chinese supermarkten liggen de schappen er mee vol terwijl naar zout, een belangrijk bestanddeel van de westerse keuken, met een vergrootglas moet worden gezocht.

Net als in de keuken wordt ook in de Chinese steden het glutamaat ruimhartig toegepast. Dat wil zeggen dat er zaken worden toegevoegd die de functie of de gebouwen gemakkelijker consumeerbaar maken. Direct in het oog springend zijn de propagandabanieren die overal in de steden en op billboards langs de snelwegen opduiken. Met teksten als 'Let us create the most civilised district in the province' of 'Architecture embraces nature. Life becomes art' maakt de staat propaganda voor het moderne China en propageert zij het urbane leven daarin. De stichtelijke teksten staan bijna zonder uitzondering op een achtergrond van wervende stedelijke skylines. De klassieke rode ondergrond voor dit soort propaganda is nagenoeg verdwenen en inmiddels dient de stad als glijmiddel voor de post-communistische Chinees.

Urban Planning Museum, Beijing

4

5

Songjiang new town, Shanghai

Yuandang Lake, Xiamen

6 7

Thames Town Songjiang, Shanghai

Toekomstige stad Lingang, Shanghai

8 9

Nan Hui Zui Themepark bij Lingang, Shanghai

Reclamebrochure-identiteit

Glutamaat duikt ook op in citymarketing en –branding. Veel Chinese steden gaan op zoek naar de voor hun kenmerkende eigenschappen en komen daarbij niet zelden uit bij een reclamebrochure-identiteit die veel overeenkomsten vertoont met Vlissingen of Zoetermeer: goed wonen in een aangename ambiance met een bijna dorpse goedemiddelijkheid en toch heel veel stedelijke voorzieningen, goed ontsloten voor alle vervoermiddelen en toch middenin uitbundige natuur gelegen.

De Zuid-Chinese stad Xiamen staat in heel China bekend als de schoonste stad van het land. Dit heeft voornamelijk betrekking op de goede luchtkwaliteit die de stad dankt aan haar ligging in zee vanwaar voortdurend schone lucht wordt aangevoerd. Xiamen, dat door een dam met het vaste land is verbonden, laat zich voorstaan op die status, maar hoeft zelf weinig extra te doen om die lucht schoon te houden. Het scheelt natuurlijk dat de stad de zware industrie verbannen heeft naar het vaste land en dat het niet zo'n stormachtige economische ontwikkeling doormaakt als Shenzhen of Guangzhou. Maar Xiamen legt momenteel wel een zeer uitgebreid wegennet aan. Een van de meest spectaculaire uitbreidingen is de nieuwe kustweg die het voorheen slecht bereikbare oostdeel van het eiland, direct aan de oceaan, heeft ontsloten voor hoogwaardige stedelijke ontwikkeling. Om het schone beeld van de stad verder te thematiseren wordt direct langs deze weg de gehele omgeving opnieuw ingericht. Zo ontstaat er een 25 kilometer lang park langs de kust met stranden, pleinen, hagen, heggen en uitbundige groenstroken waar dag en nacht aan geknipt en geschoren wordt. De op de route liggende buurtschappen worden gesloopt om de weg vrij te maken voor het nieuwe Central Business District, nieuwe woongebieden en hotels. De sloophuisbewoners krijgen financiële compensatie voor hun woning en de kans om een veel betere, maar ook duurdere woning te betrekken elders. De bewoners zijn blij met de compensatie en het nieuwe huis, de projectontwikkelaars kunnen geld verdienen door woningen te verkopen, de stad groeit in omvang en aanzien en stijgt een treetje in de stedelijke hiërarchie en er ontstaat volop ruimte voor nieuwe bewoners en toeristen om te genieten van deze unieke plek. Een win-win-win-win situatie als het ware. De beeldende kunst krijgt

als taak om de nieuwe identiteiten van de plek te bevestigen. De nieuwe kustweg in Xiamen is rijk voorzien van sculpturen die de jaarlijkse marathon, de muziek als gewenste bijzonderheid van het eiland of dolfinen verbeelden. Dolfinen duiken af en toe op voor de kust bij Xiamen en zijn vanwege hun vriendelijke uitstraling vanzelfsprekend zeer geschikt om een rol te spelen in de citymarketing.

Catching up with the world

Ook in China wordt identiteit vooral als iets positiefs geïnterpreteerd en tot inzetbare proporties gereduceerd. Wat daarbij opvalt is de modelmatigheid waarmee dat gebeurt. De kwaliteiten van Xiamen worden gereduceerd tot 'locatie langs de kust'. En in de planvorming wordt het glutamaat vervolgens louter op dat gegeven toegepast en trekken de planners zich niets aan van de specifieke geschiedenis of topografie. Xiamen bestaat ook pas zo'n 300 jaar en in Chinese ogen is dat nog helemaal geen geschiedenis. Bestaande bebouwing wordt gesloopt en complete bergen worden zelfs geëgaliseerd om zo de ideale bouwlocaties te laten ontstaan. In de omgeving van Xiamen hoort men dagelijks het ploffen van dynamiet waarmee de bergen met de grond gelijk worden gemaakt. Op de maagdelijke locaties worden vervolgens de actuele idealen van de woonomgeving geprojecteerd. Ruime woningen in hoge dichtheid, omgeven door een onderhoudsintensief parklandschap.

Wanneer we in Nederland over architectuur in een historiserende stijl spreken, denken we aan historische verwijzingen die als een saus over de moderne architectuur gegoten wordt. In China is deze saus verrijkt met door de gehaktmolens vernalen kiekjes van de wereldarchitectuur-geschiedenis. Het verwijzen naar die geschiedenis is inmiddels een eigen leven gaan leiden. 'China is catching up with the world' noemde een sales manager uit de computerbranche in Xiamen dat. Het lange isolement leidt in combinatie met de plotselinge welvaart tot deze potpourri van architectonische verwijzingen waarmee men de wereldgeschiedenis in huis haalt en onmiskenbaar verklaart daar nu deel van uit te maken. In de omgeving van Shanghai wordt zelfs een serie modelsteden naar Europese snit gebouwd met steeds één land als thema. In de Engelse variant daarvan, Thames Town, zou Prins Charles zich

Xiamen

12 13

Exhibition Centre Harbour, Beijing

Square Pagoda Park Songjiang, Shanghai

14 15

Spatial Planning Museum, Shanghai

SONGJIANG NEW CITY THE FUTURE OF SHANGHAI

上海的未来看松江

Shanghai

16 17

Beijing

goed thuisvoelen. In de plattegrond van het stadscentrum is een aantal fraaie Engelse straten verwerkt met woningen die zo uit Londen, Bath of Cambridge zijn gekopieerd. Zelfs het plein met de kerk, die binnenkort in gebruik zal worden genomen, ontbreken niet en een bronzen beeld van Churchill maakt het geheel af. Toch zullen ook in Thames Town veel woningen leeg blijven staan. Niet dat ze niet zijn verkocht, de handel is goed, maar veel van de nieuwe eigenaren zien de woningen vooral als investering. Ze kopen ze wel maar blijven in hun goedkope huurwoning wonen. Ze beleggen hun spaargeld in de woningen in de hoop en verwachting dat deze later het veelvoud waard zullen blijken en ze ze met veel winst weer kunnen verkopen. De woningen baden ondertussen in een zee van *pico bello* onderhouden groen. In tegenstelling tot Nederlandse stoffering, is deze in China bij de oplevering van de woningen al wel volledig ingericht, volgroeid en karakterrijk. In de omgevingen waar geld verdiend wordt met woningverkoop of waar de stad haar prestige aan ontleent, wordt de openbare ruimte zeer rijk ingericht. Daar waar dat niet aan de hand is, is de openbare ruimte vaak arm en slecht onderhouden. Geld en prestige zijn de motoren van de ruimtelijke ordening.

18 19

‘wij heten de arbeiders van de sloopploeg van harte welkom’

Tot voor kort speelde bestaande bebouwing geen rol bij het verdienen van het geld, maar vormde vooral een *sta-in-de-weg* voor de modelmatige ideale woonwijken. Recentelijk begint er in deze werkwijze verandering te komen. Chinese planners en ontwikkelaars denken en werken in modellen, dus ligt aan deze kentering ook een model ten grondslag.

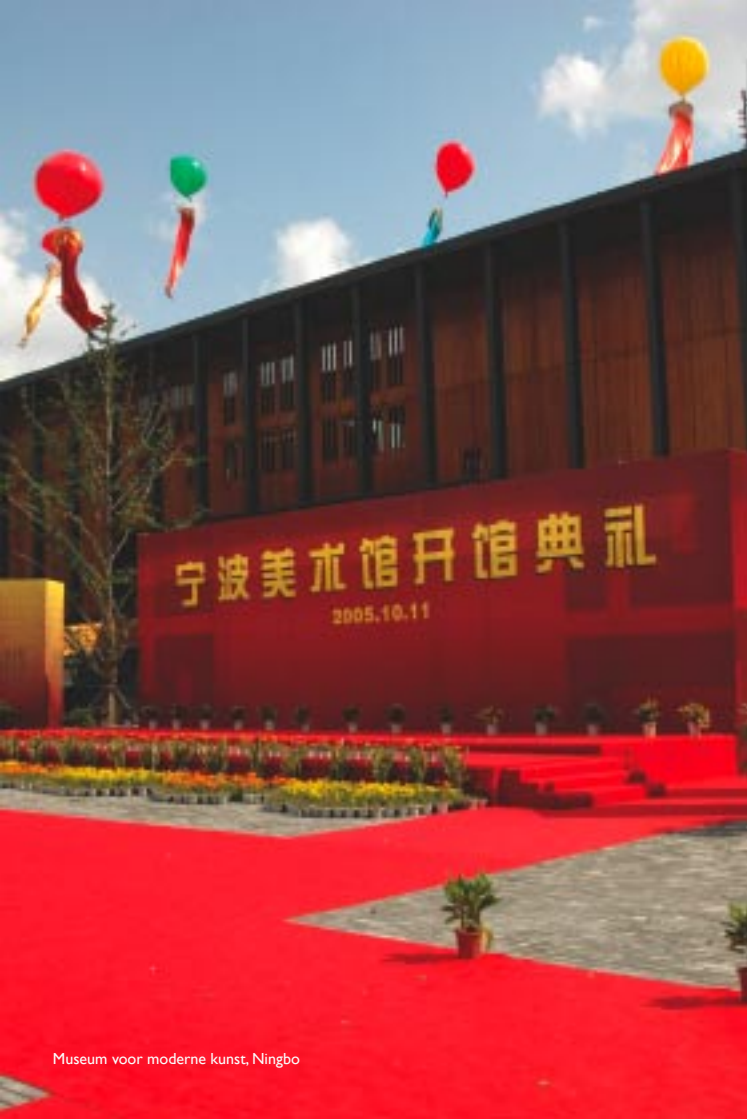
Een ontwikkelaar uit Singapore verwierf de rechten om in het centrum van Shanghai een groot gebied te herontwikkelen. Het ging om een voor Shanghai typisch woongebied Xin Tian Di, een aantal oude straten rondom de plek waar in 1921 het eerste congres van de Chinese communistische partij werd gehouden. De straten werden niet gesloopt, maar omgevormd tot het centrum van de nieuw te bouwen wijk. De huizen werden gerestaureerd of getrouw naar het origineel opnieuw opgebouwd. Het gebied functioneert als uitgangspunt met veel cafés, chique winkels en restaurants. De wijk is een enorm succes en je betaalt dan ook de hoogste prijs voor je woning en je glas

bier. Het effect op de omgeving is enorm. Rondom deze historische straat schieten de flatgebouwen als paddestoelen uit de grond.

Het Xin Tian Di model vindt navolging in heel China. Ook in Xiamen bewaart men inmiddels een paar interessante gebouwen in het dichte stedelijke weefsel dat wordt gesloopt, en stelt die centraal in de nieuwe context. De tekst ‘wij heten de arbeiders van de sloopploeg van harte welkom’ trof ik aan op de gevel van een slooppand in een oud gedeelte van Xiamen. Het hele gebied gaat wijken voor een shopping mall, maar één gebouw blijft bewaard. Het nu volledig ingebouwde en volgens eigen claim ‘oudste christelijke kerkgebouw van China’ blijft behouden en komt in de nieuwe context midden op een plein te staan. Xin Tian Di heeft aangetoond dat oude elementen de waarde van de nieuwe ontwikkeling aanmerkelijk kunnen verhogen. Aangezien geld de belangrijkste drijfveer voor de stedelijke ontwikkelingen is, is dat een argument dat telt.

De echtheid van nep

In Xiamen, een stad van ongeveer 1,25 miljoen inwoners, zijn in 2006 in het centrumgebied minstens zes nieuwe shopping-malls in aanbouw. Iedere shoppingmall krijgt minimaal de omvang van het volledige winkelbestand van een middelgrote Nederlandse stad. Alsof alle nieuwe malls tegelijkertijd marktonderzoek hebben gedaan en een gat in de markt hebben ontdekt. En dat alles komt nog bovenop het uitgebreide bestaande winkelbestand en de reeds functionerende shopping-malls. China is helemaal consumptie-gek geworden en de overheid draagt daar aan bij met het instellen van speciale ‘consumptie weken’. Ook de shopping malls zijn kwistig met glutamaat. Eén mall deed voor haar architectuur inspiratie op langs de Loire en wordt tevens verrijkt met een reuzenrad en een nagebouwd piratenschip op haar middenterrein. Een andere mall zocht het in Hong Kong en weer een andere gebruikte de koloniale uitstraling van de oorspronkelijke bebouwing in Xiamen als inspiratiebron. Hoewel er in deze laatste mall geen originele gebouwen worden bewaard, wordt er wél de originele uitstraling van de plek bewaard. En dat is in Chinese ogen gezinszins nep.

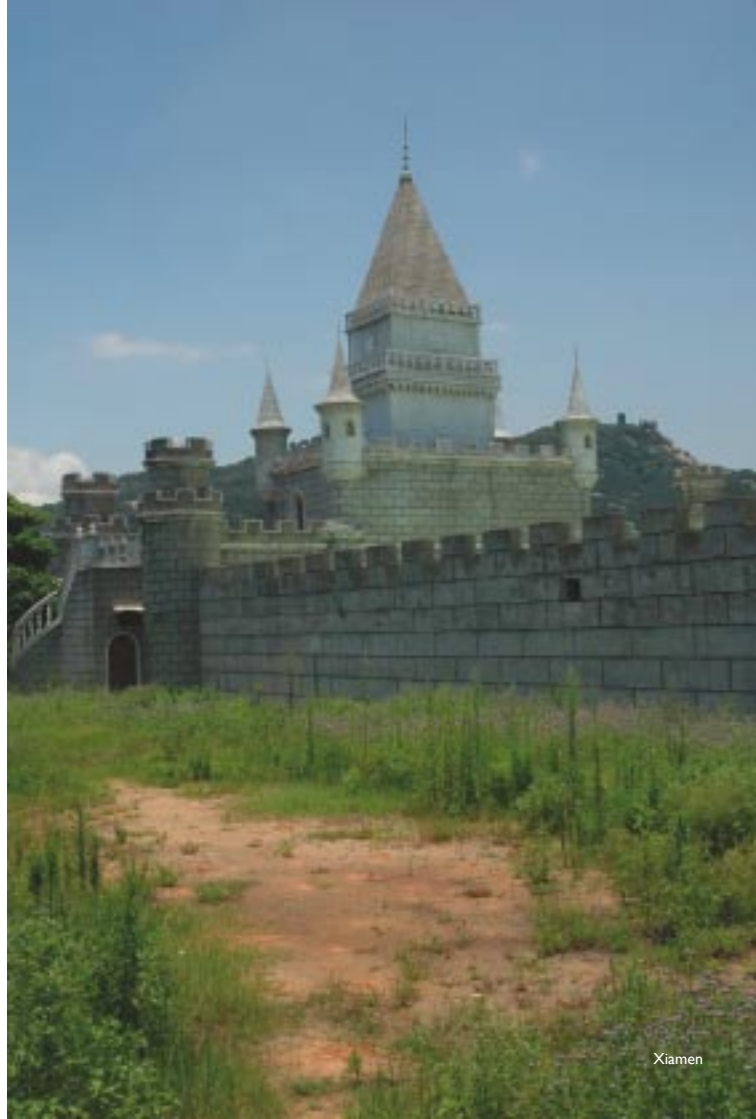

Museum voor moderne kunst, Ningbo

20 21

Het heropgebouwde historische Bund-gebied, Ningbo

Shang Li Hill, Xiamen

24 25

Shang Li Hill, Xiamen

In Europa maar ook in China verbazen westerlingen zich erover dat Chinezen op excursie vaak meer tijd lijken te besteden aan het verzamelen van fotografisch bewijs van hun bezoek dan met het daadwerkelijk bekijken van de bezienswaardigheden. Het bewijsbaar maken van de ervaring lijkt belangrijker dan de ervaring zelf. Het zorgt voor napret en status bij mensen die de vertrouwde omgeving nog niet hebben kunnen verlaten. In het pretpark 'Windows of the world' in Shenzhen zijn alle bezienswaardigheden van de wereld in schaalmodellen nagebouwd. Voor ieder van deze modellen is een 'photo-opportunity' gecreëerd, van waar het bezoek aan bijvoorbeeld de piramides van Egypte of de Parijse Eiffeltoren het meest echt lijkt. Dat de situaties zijn nagebouwd maakt de ervaring niet minder.

Hout van beton

Of iets werkelijk oud of origineel is, maakt in Chinese ogen niet uit voor de waarde van de ervaring. Het waarheidsgehalte bepaalt niet de ervaringsintensiteit. In openbare parken in Xiamen maar ook op vele andere plekken in China vind je banken, prullenbakken, paviljoens en bruggen van beton, dat tot hout is bewerkt, van bamboe en beuken tot berken en dennen. Je vindt er ook natuurstenen wanden uit polyester plaat. Hoewel fantastisch gedaan zie je al van ver dat het fake is. Juist dit kunstige handwerk, dat veel arbeidsintensiever is dan het gebruiken van het echte materiaal, maken deze bewerkingen origineel. In China heeft het kunstig namaken van de natuur ook een lange traditie. Chinezen denken bij het zien niet eens aan fake. Hoewel het overduidelijk geen echt hout is, zijn ze bereid het als zodanig te ervaren. De wereldhandel in schoenen en kleding klaagt al lang over de Chinese kopiëren die de markt bederven. Door strenge controle wordt het steeds moeilijker voor Chinese bedrijven om westerse merken rechtstreeks te kopiëren. Er komt een tijd dat de bekende westerse merken naar dit kopiëren terug zullen verlangen. Hoewel het omzet kost, dragen de kopiëren in ieder geval bij aan de bekendheid van het merk. Nu zie je overal in de winkelstraten nieuwe merken ontstaan die niet meer letterlijk kopiëren maar de geest en uitstraling van het origineel volledig hebben overgenomen. Deze merken zullen de bekende merken uiteindelijk veel meer schade berokkenen.

26 27

Chinese sportkledingmerken, Xiamen

Presentatie van toekomstige shopping mall, Xiamen

28 29

Gulang Yu

Taiwan Folk Park, Xiamen

30 31

Parkmeubilair, Xiamen

Toekomstige shopping mall, Xiamen

Foggeschiedenis

Naast de fake en de kopie is het urbane glutamaat het sterkst zichtbaar in de tijdelijke evenementen. Hét voorbeeld voor tijdelijk ruimtelijk glutamaat, vuurwerk, is dan ook een Chinese uitvinding dat in de elfde eeuw voor het eerst werd beschreven. Vuurwerk heeft kleur, geluid en vorm, en is als glutamaat niet kleur en smaakloos. Het wordt echter vaak ingezet voor een ander doel, ter viering en bevestiging, en zorgt dan voor de ervaringsversterker. De Chinezen blinken nog steeds uit in het optuigen van tijdelijke evenementen. Of het uit gevoel voor show of angst voor saaiheid is, doet er niet toe. Gebouwen en bedrijven worden geopend door de plaatsing van rode opblaaspoorten en talloze bloemenmanden. Hele pleinen worden in de bloemen gezet met potplanten. Echtparen worden ter opluistering van hun huwelijksdag urenlang fotografisch gefolterd doordat ze op aanwijzing van de fotograaf publiekelijk vreemde posities moeten innemen. In de boeddhistische tempel van Xiamen gaan ervaring, beleving, behendigheid en contemplatie hand in hand. In de hellende rotsen zijn spreuken uitgehouwen, door muntstukken in de teksten te gooien komen bijbehorende wensen uit. En veel feesten, partijen en ander vermaak vinden plaats in gebouwen met een foggeschiedenis. Hoewel dat voor iedereen duidelijk is, is de ervaring die dat oplevert buitengewoon echt.

32 33

In de richting van hun steden vertonen de Chinezen een sterke hang naar aankleding en een opvallende neiging het gewone te vermijden. Zelfs de op zichzelf al indrukwekkende skyline van Pudong, tegenover de Bund in Shanghai, ontsnapt niet aan het tijdelijke glutamaat door de veelkleurige feestverlichting die er iedere avond op wordt losgelaten. De belangrijkste trekpleister van Xiamen is het eiland Gulang, waar de buitenlandse handelsmogendheden zich in de negentiende eeuw hebben gevestigd en een koloniaal stedelijk landschap met mediterrane allure hebben achtergelaten. Evenals de skyline van Pudong is dit historische karakter niet genoeg. In de avonduren drommen de mensen langs de haven van Xiamen samen om te zien hoe aan de overkant de historische gebouwen van Gulang Yu in de kleurige verlichting worden gezet. Niet in één kleur maar in een psychedelische discoshow. Zelfs de veerboot slaagt er in om gedurende haar vijf minuten vaart naar de overkant minstens twintig keer

Nanputuo temple, Xiamen

34 35

Gulang Yu shopping centre, Xiamen

Shanghai

Ningbo

36 37

Printemps shopping mall, Xiamen

van kleur te verschieten. Ook de sterkste urbane ervaring kan blijkbaar niet zonder glutamaat.

Een hand van Tsjang Kai Tsjek

Tegen betaling geeft de look-a-like van Tsjang Kai Tsjek je een hand voor zijn geboortehuis in het plaatsje Xikou, zo'n 250 kilometer ten zuiden van Shanghai. Wanneer je liever een jongere versie van de voormalige Chinese volksvijand de hand schudt, kun je terecht bij andere dubbelgangers. Tsjang Kai Tsjek bezorgt momenteel Xikou postuum een bouwboom. China zet zijn toenaderingspogingen tot Taiwan (onder het motto: 'één land twee systemen') namelijk onder meer kracht bij door de stichter van het moderne Taiwan, de afvallige generaal Tsjang Kai Tsjek, te rehabiliteren. Als gevolg daarvan is zijn geboortedorp omgetoverd tot een heuse toeristische trekpleister. Historische huizen, tuinen, graven en poorten worden hersteld of herbouwd en de niet in het beeld passende gebouwen van de laatste 20 jaar worden afgebroken. Frisse fruitverkopers bieden hun waar aan langs de weg en boot-en fietstochten langs en op de rivier zijn mogelijk gemaakt. En er is een groot aanbod van look-alikes die je niet alleen de hand schudden maar ook graag een visitekaartje met je uitwisselen. En visitekaartjes zijn in China een nog belangrijker betaalmiddel dan geld. Het met twee handen uitwisselen van de visitekaartjes heeft een bijna rituele functie in de kennismaking. Het netwerk dat je daarmee kunt opbouwen is cruciaal voor het slagen van je onderneming.

Aan de oppervlakte lijken de Chinese en de westerse samenlevingen inmiddels veel op elkaar. China kent een formele structuur die op veel punten vergelijkbaar is met die in een westers land. Chinezen die mopperen op verwesterde landgenoten spreken smalend over 'bananen': geel van buiten maar wit van binnen. Maar veel sterker dan in het westen is de traditionele informele structuur, de netwerken die onzichtbaar blijven, in China 'Guanxi' genoemd. Daar lijkt je veel eerder te stuiten op 'eieren' om in de voedingsmiddelen metafoor te blijven: Chinezen die wit van buiten lijken maar geel van binnen zijn. En het is nog maar helemaal de vraag op welk deel van het ei het urbaan glutamaat uiteindelijk de grootste uitwerking heeft.

38 39

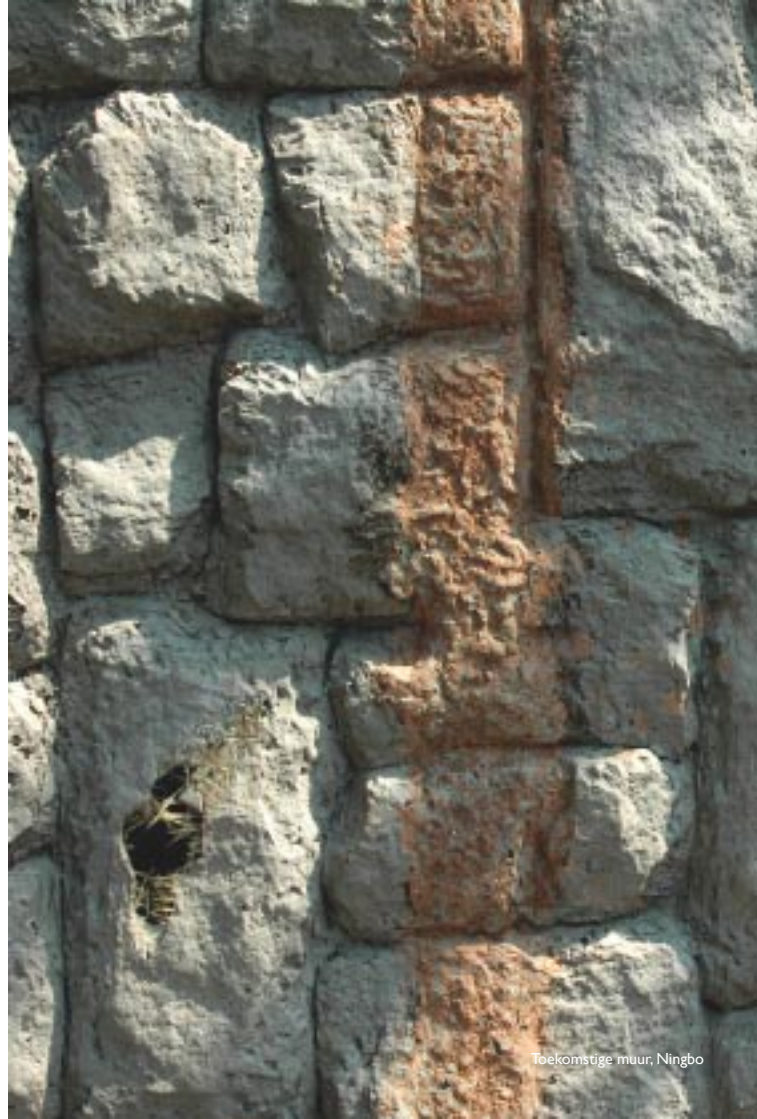

40 41

Kustweg, Xiamen

42 43

Toekomstige muur, Ningbo

44 45

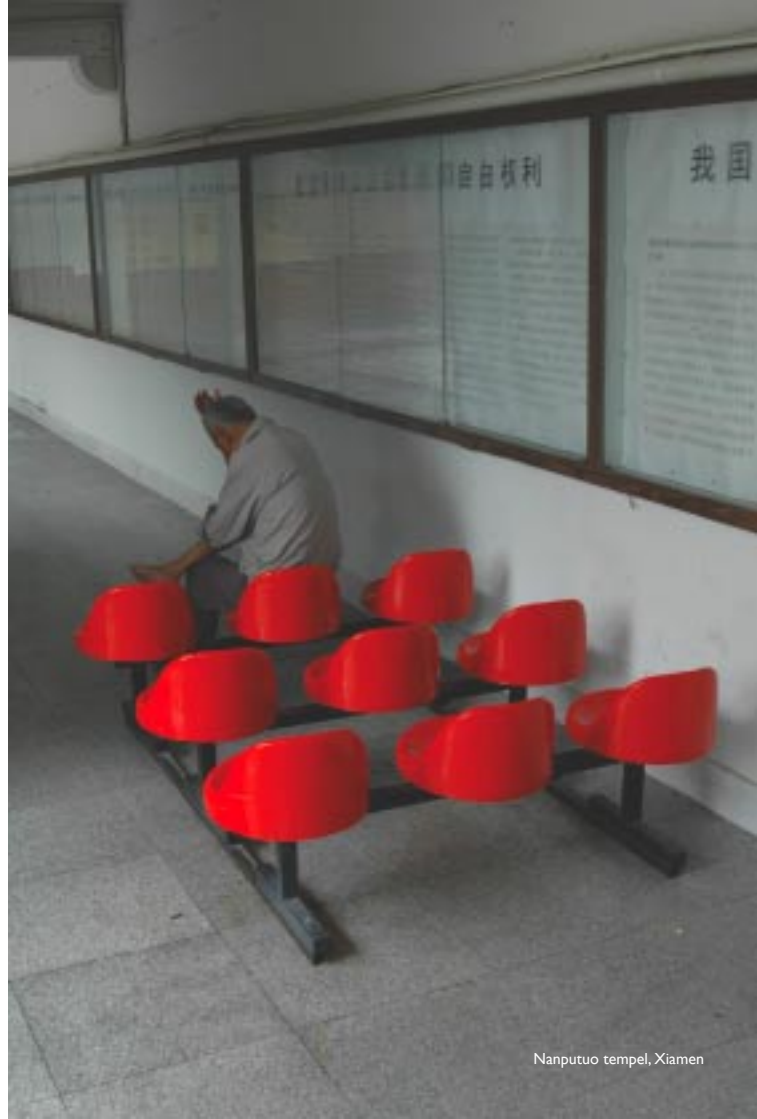

Shanghai

48 49

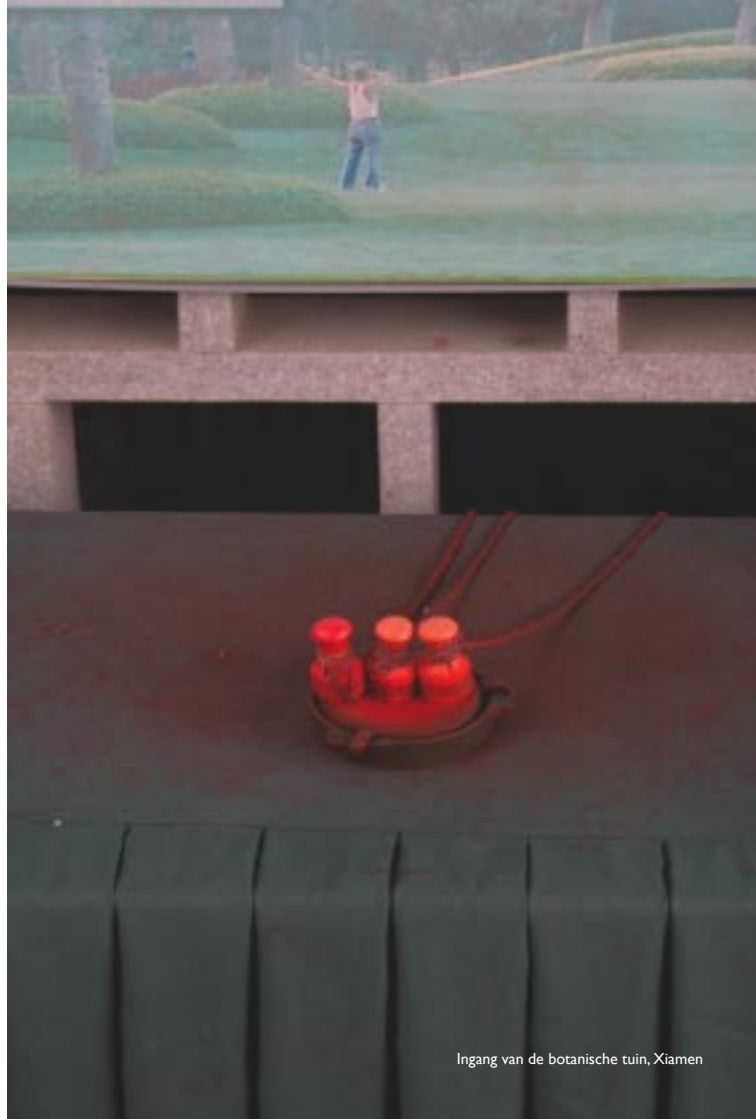

Nanputuo temple, Xiamen

Xiamen

50 51

Ingang van de botanische tuin, Xiamen

Lost in space

Kinderen zonder ruimte en tijd

Als stedenbouwkundige is ruimte voor kinderen zo ongeveer het laatste waar je op let wanneer je in China de razendsnelle stedelijke ontwikkelingen gaat bestuderen. Kom je als stedenbouwkundige echter met jonge kinderen naar China, dan word je daar onmiddellijk mee geconfronteerd. De zoektocht naar voor kinderen geschikte ruimte staat gelijk aan het zoeken naar een naald in een hooiberg.

Zoals overal op de wereld komen ook in de Chinese steden veel en vaak conflicterende belangen samen. Het verkeer heeft altijd prioriteit omdat alles goed bereikbaar moet zijn. Er is een grote vraag naar comfortabele woonruimte om in te wonen maar ook om mee te speculeren. Steeds meer oude stadswijken worden vervangen door moderne woningbouwprojecten in hoge dichtheid met een middengebied van ruim kijkgroen maar afgesloten van de buitenwereld. Omdat de dagelijkse verzorging van groot belang is staan de gebouwen bijna altijd op een sokkel van winkels en zijn de shoppingmalls nooit ver weg. Daartussen liggen veel uitbundig ingerichte parken en ander representatief groen. In Xiamen heeft men vroeg onderkend dat er naast een hogere waarde voor het belendende onroerend goed meer economische voordelen kleven aan de verbetering van de leefomgeving. Naast veel water en kunst zijn de parken ingericht met sportvelden en publieke fitness apparaten. Ook de theehuizen, de traditionele ontmoetingsplekken voor de ouderen waar men Majong speelt, worden herontdekt. Dit hele inrichtingsrepertoire vind je op kleine schaal terug in de afgesloten woongebieden.

Ruimte voor kinderen is in deze opsomming niet vergeten, maar tref je eenvoudigweg weinig aan. In de stadsparken, maar ook in de grotere nieuwe woongebieden, is in de periferie van de openbare ruimte wel vaak een bont gekleurd speellandschap geplaatst met glijbaan en klimrek die rechtstreeks uit de catalogus afkomstig zijn. Ze staan ook in sommige shoppingmalls en bij de filialen van Kentucky Fried Chicken en McDonalds. In hun fantasieloosheid

54 55

staan deze speeltoestellen in schril contrast tot de zeer ambitieus ingerichte groengebieden. Het lijken eerder excuus-voorzieningen met als doel om het oponthoud van de kinderen in de open ruimte te regisseren. Nergens is vrije speelruimte waar kinderen zelf iets kunnen bouwen of actief kunnen worden zoals bijvoorbeeld wel fanatiek gebeurt op het strand. De meeste openbare speelvoorzieningen doen eerder aan pretparken denken. Vooral in de weekends worden in alle stadsparken grote springburchten opgeblazen en de meest uiteenlopende apparaten onder het zeil vandaan getoverd waarin de kinderen tegen betaling en onder begeleiding van veel lawaai en licht, heen en weer worden bewogen. Met andere kinderen spelen is er meestal niet bij omdat de kinderen door twee ouders en misschien zelfs nog de grootouders naar de speelplaatsen worden begeleid. Waarna het hele gezelschap vervolgens nauwlettend iedere stap van het kind begeleidt.

56 57 Op zich is het niet zo vreemd dat er relatief weinig aandacht is voor kinderen in de openbare ruimte. Zij hebben immers geen direct economisch belang en dragen niet bij aan de representativiteit van de plek. Misschien heeft men de behoeftes van kinderen bij het ontwikkelen van de Chinese steden ook gewoonweg niet in de gaten gehad. Tenslotte hoefde men voorheen in de stedenbouw ook geen bijzondere rekening houden met kinderen. Het dagelijkse leven in de autovrije straten bood immers voldoende ruimte en gelegenheid voor kinderspel. De woning en haar omgeving waren een samenhangend en intensief gebruikt ruimtelijk weefsel. De straat was dé plek waar waar de kinderen het leven van de volwassenen konden leren kennen en zo stap voor stap konden ervaren wat het betekende om groot te zijn. Deze vervlechting van voor kinderen begaanbare private en publieke ruimte bestaat in de nieuwe woonwijken niet meer. Daar maken de luxe van een eigen kamer en de dominantie van de televisie het buitenspelen bovendien steeds minder populair. De goedbeschermden kinderen worden in de woning gehouden en met de auto van en naar de plekken voor school, sport en hobby getransporteerd. In plaats van zich de omgeving stap voor stap zelf te kunnen eigenmaken, wordt die ervaring bepaald door de mobiliteit van de ouders. Omdat alle kinderen op deze manier worden rondgereden is het contact met

andere kinderen ook beperkt. De voor buitenspelen beschikbare ruimte in de afgesloten woongebieden zijn voor kinderen ook nauwelijks interessant, omdat er overdag bijna niks gebeurt. De enige mensen die je er tegenkomt is het personeel van de beveiliging en het tuinonderhoud.

Het grote belang dat in de Chinese samenleving aan kinderen wordt gehecht weerspiegelt zich dus niet in de openbare ruimte. En dat is opmerkelijk, te meer omdat er wél overal in de openbare ruimte sculpturen worden geplaatst die spelende kinderen voorstellen (kinderbeelden gelden in China al eeuwenlang als geluksbrengers). De beelden van de spelende kinderen nemen de ruimte in die voor werkelijk spelende kinderen zou kunnen worden ingericht. 'Veel kinderen-groot geluk' zoals een oud Chinees spreekwoord zegt, heeft duidelijk geen betrekking op hun daadwerkelijke aanwezigheid in de openbare ruimte.

- 58 59 Om beter te begrijpen waarom kinderen in de Chinese stedelijke ruimte zijn ondervertegenwoordigd, is het noodzakelijk om de plaats die kinderen innemen in de samenleving nader te bekijken. Is het kind een hulpbehoevend wezen waarvan men de ontwikkeling moet sturen, richting geven en manipuleren? Of ziet men kinderen als initiatiefrijke en nieuwsgierige mensen die zelf en vanuit eigen ervaring en behoefte tot daad, zelfstandigheid en onafhankelijkheid ontwikkelen?

Het Chinese kindbeeld

Chinezen verafgoden hun kinderen, maar zien ze als kleine, onaffe volwassenen die door precieze instructie vervolmaakt dienen te worden. Aan gewoon kind zijn, komen de kinderen nauwelijks toe. Het blijkt dat pas als volwassene er ruimte is om het kind in jezelf los te laten, getuige de populariteit van karaoke, pretparken en casinos. En ouders tonen bij het begeleiden van hun kinderen op speelplaatsen en stranden een dermate groot engagement dat je je kunt afvragen in hoeverre dat 'pedagogisch' is of dat ze zelf van de gelegenheid gebruik maken zich een beetje uit te leven.

Deze compensatie op volwassen leeftijd is begrijpelijk als je je bedenkt dat het leven van de kinderen vooral is gevuld met leren. Het belangrijkste boek in de Chinese cultuur, Gesprekken met de meester, overgeleverd door Confucius, begint met de pedagogische wijsheid: 'en de meester sprak: leren en het geleerde voortdurend te oefenen, is dat soms niet leuk genoeg'

In den beginne was er het leren

Al in de kindercrèche staat het leren bovenaan het activiteitenprogramma en is er nauwelijks ruimte voor de kinderen om zelfstandig dingen te ontdekken of zich überhaupt alleen te vermaken. Ieder spel is vooropgezet en eigen initiatief en wijzigingen die het oogmerk van het spel kunnen beïnvloeden zijn ongewenst. Het programma wordt ook in een enorm tempo afgewerkt. De kinderen hebben zich nauwelijks in het ene spel kunnen verdiepen of de tafels gaan alweer aan de kant voor de volgende activiteit. En via de webcam houden de ouders in de gaten of het kind wel maximaal wordt gestimuleerd en er geen verveling optreedt.

Ook in het schoolsysteem staat het strikte leren en het aanleren van kennis centraal en bemoeilijkt daarmee de ontwikkeling van creativiteit en zelfstandigheid. Zo'n honderd jaar geleden waren er in China al initiatieven om deze leerdwang te doorbreken. De Chinese schrijver Lu Xun richtte zich in 1919 met een oproep daartoe aan zijn landgenoten onder de titel 'bevrijd de kinderen'. 'Bevrijding' betekende voor Lu Xun het ontdoen van de ketenen van de Confucianistische samenleving, waarin de kinderen binnen een

regiem van tuchtiging en ouderenverheerlijking aan een onvoorwaardelijke gehoorzaamheid aan de ouders onderworpen waren. Lu Xun en anderen riepen op om de kinderen niet meer als kleine volwassenen te zien maar hun specifieke eigen behoeftes en vaardigheden te erkennen. Daarmee zetten ze de 'ontdekking van het kind-zijn' als een zelfstandige fase in een mensenleven op de agenda. De opvoeding binnen de familie en het openbare leven zou de natuurlijke bewegingsbehoefte en speeldrang van de kinderen voldoende ruimte moeten bieden.

Men komt meer en meer tot het inzicht dat voor de succesvolle deelname aan de internationale competitie het ontwikkelen van creativiteit en zelfstandigheid van groter belang kan zijn dan het opslaan van grote hoeveelheid feitenkennis. De pedagogische academie van Beijing stimuleert in haar nieuwste leerplan voor alle onderwijsfasen dan ook het mogelijk maken van meer zelfstandigheid voor de scholieren. Minder uit het hoofd leren en meer tijd en ruimte voor eigen initiatief dus.

Belang van het kind

Vooral door de één-kind politiek is het kind het absolute middelpunt van de familie geworden om wie alles draait. Het kind is bovendien nog altijd een belangrijke factor in de ouderdagsvoorziening. Iets dat gezien de weinig optimistische pensioenprognoses niet overbodig lijkt. Dit Xiao-principe van de zorg voor de ouders is terug te voeren op Confucius die reeds vastlegde dat de kinderen hun ouders uit liefde dienen te verzorgen tot aan hun dood. Hoewel de ouders tegenwoordig geen onvoorwaardelijke gehoorzaamheid en volledige verzorging van hun kinderen meer eisen, zorgt het Xiao-principe nog steeds voor hechte familiebanden. Zelfs in deze tijden van grote mobiliteit. Jonge gezinnen zijn ook vaak afhankelijk van de medewerking van de grootouders. Veelal verzorgen zij, naast school en crèche, de kinderen omdat de ouders worden geabsorbeerd door hun carrières. Bij de gemeenschappelijke activiteiten van de ouderen, in de theehuizen bijvoorbeeld, zijn de kinderen echter de opvallende afwezigen.

Wanneer je het dagprogramma van kinderen in China bekijkt moet je vaststellen dat ze eigenlijk helemaal geen tijd hebben om aan het openbare leven deel te nemen. Bijna al hun vrije tijd naast school en crèche gaat op aan het streven naar betere prestaties. In de één-kindfamilies moeten de investeringen in de opleiding van het kind zich terugbetalen in de latere zorg van dat kind voor de ouders. De strijd om de plaatsen op de beste scholen en universiteiten is genadeloos en de druk die vanuit de families daardoor op de kinderen ontstaat zorgt er voor dat zelfs kinderen van drie al een volwassenen werkdag hebben: om zes uur opstaan, tot vijf uur in de crèche met 's-ochtends appel en engelse les in de middag. En daarbuiten nog verschillende bijspijkercurssussen voor de optimale ontwikkeling van verschillende vaardigheden waarbij vaak zelfs het weekend daarvan niet vrijwaard blijft.

62 63 Het zijn met name deze drie cultureel bepaalde zaken - het kind als onaffe volwassene, het leren boven het ontwikkelen van eigen creativiteit en de prestatiedruk - die de ondergeschikte rol van kinderen in openbare ruimte veroorzaken. In het leren, het belang van de kinderen en de ontwikkeling van vaardigheden zouden ook echter aanleidingen gezocht kunnen worden om die speelruimte juist wel te creëren.

Spelen is leren

Wat je me vertelt, vergeet ik. Wat je me laat zien, herinner ik me. Wat je me laat doen, begrijp ik. Aldus Confucius. Bij leren gaat het feitelijk om iets heel anders dan het trainen van de hersenen voor het opslaan van kennis. Leren is het levenslange proces van het voortdurend integreren van waarnemingen binnen het eigen herkenningsapparaat. Dit leren gebeurt automatisch bij het zoeken van je weg in de wereld en het oplossen van problemen die je onderweg ontmoet. De hersenen zijn niet primair gemaakt voor het opslaan van feiten, maar voor het vinden van optimale probleemoplossingen.

Het is plezierig iets nieuws te kunnen en het waarnemen en voelen van nieuwe indrukken veroorzaakt een geluksgevoel. Daarom leren kinderen met plezier en op eigen initiatief zolang ze niet door volwassenen onder druk

worden gezet en worden overbelast. Het spelen is de natuurlijke, kind-eigen vorm om te leren waarmee kinderen indrukken verzamelen en leren in hun omgeving te handelen.

Tot het derde levensjaar zijn de verschillende verbindingen in de hersenen nog niet zo ontwikkeld waardoor complexe bewegingen voor deze kinderen nog moeilijk zijn. Vanaf het derde levensjaar ontwikkelen zich vele uiteenlopende hersencellen en groeien hun onderlinge verbindingen explosief. De ontwikkeling van dit complexe systeem van verbindingen vaart wel bij stimulerende en uitdagende activiteiten. Het lichaam ontwikkelt daarbij bepaalde 'reactiemodellen', reflexachtige wijzen van reageren op typische situaties, waardoor het lichaam bijvoorbeeld op complexe terreinen 'op scherp staat'. Hoe gevarieerder de stimulering en de beweging, des te breder groeit het systeem. Deze periode is ook voor de ontwikkeling van de motoriek cruciaal en is er een sterke samenhang tussen bewegen en denken.

64 65 Uit onderzoek weet men dat beweging het ontstaan van verbindingen binnen de hersenen bevordert. Dit zou weer in positieve zin de ontwikkeling van de intelligentie bevorderen. Het is echter wél de leeftijdsgroep die ruimtelijk de grootste beperkingen heeft. Ze willen in deze fase immers zo veel mogelijk zelfstandig ontdekken maar beschikken nog niet over de vaardigheden om op een juiste manier op de gebeurtenissen in de omgeving te reageren.

Spelen is bewegen

Al bij kleine kinderen vormen zich gezondheidsgerelateerde gedragingen die de ontwikkeling tot aan de volwassenheid zullen beïnvloeden. Goede educatie en medische verzorging alleen zijn echter geen garantie voor een ontwikkeling zonder problemen. De toename van het gebrek aan beweging bij kinderen veroorzaakt vooral op latere leeftijd veel gezondheidsproblemen. De kinderen worden van en naar school gereden, ze moeten zich van 's-morgens vroeg tot 's-avonds laat over boeken buigen en hebben nauwelijks nog tijd en ruimte om buiten te spelen. Dit fenomeen in combinatie met de drastische verandering van eetgewoonten zal een groot effect op de volksgezondheid krijgen. De grenzeloze ouderliefde uit zich namelijk ook in eten. Vooral de zonen, de

trots van iedere Chinese familie, krijgen te veel en te rijk voedsel, omdat goed gevoede kinderen immers traditioneel gelden als een teken voor welvaart en welzijn. Steeds meer kinderen hebben overgewicht en er zijn inmiddels al 20 miljoen suikerzieke Chinezen.

Spelen is ontdekken

In een wereld die niet speciaal voor kinderen is gemaakt is het belangrijk speciale speelruimte voor kinderen te maken. Ruimte die in zijn architectonische vormgeving en materialisering toegesneden is op de leefwereld van de kinderen en hun zo de mogelijkheden biedt om te ontdekken, uit te proberen en vooral eigen initiatief te ontwikkelen. Het directe, voelbare, zichtbare en veranderbare is daarbij veel belangrijker dan de dingen die verder weg zijn, later komen, groter, duurder, abstracter en onveranderbaar zijn. Stenen die je in het water kunt gooien zodat het spat, gaten waar je wat in kunt steken, wiebelende trottoirtegels, hekken waar je tegenop kunt klimmen, dat zijn allemaal belangrijke ontdekkingen en interessante speeltoestellen.

Naast de geschikte fysieke ruimte moeten kinderen ook over eigen speelruimte kunnen beschikken voor zelfstandig beslissen, individuele zingeving en handelen op eigen initiatief. Wat is de kinderen toegestaan, kunnen ze zelf voor bepaalde activiteiten kiezen en in hoeverre wordt hun behoefte aan beweging door de volwassenen getolereerd?

Misverstanden

Met bovenstaande zaken in het achterhoofd blijken ook de in China gebruikte speellandschappen, kindermebels en speeltoestellen maar een beperkt inzicht in de wereld van het kind te tonen. Ze corresponderen eerder met de opvattingen van de volwassenen over wat de kinderwereld zou moeten zijn. Ze maken goed zichtbaar in hoeverre kinderen en hun behoeftes begrepen en uitgedaagd worden of genegeerd en zelfs onderdrukt.

Geïnspireerd door het kinderspel vol fantasie neigen volwassenen er bijvoorbeeld naar om veel zaken voor de kinderen op voorhand uit te denken.

Hiermee ontnemen ze de kinderen de mogelijkheden om de situatie naar eigen hand te zetten en er hun eigen betekenissen op te projecteren. De grens tussen het stimuleren van de fantasie en het sturen hiervan is niet altijd eenvoudig te trekken.

Ook worden nogal eens abstracties toegepast in de veronderstelling dat daarmee de fantasie van het kind wordt geprikkeld. Maar kinderen hebben moeite met het herkennen van abstracte vormen, ze zijn meer aan details geïnteresseerd. Ook het met gezichten beschilderen van objecten belemmert eerder de fantasie van het kind dan dat het deze stimuleert. Het zelfde geldt voor felle kleuren en sterke contrasten van kleur. Dit leidt weliswaar tot een sterke alertheidsreactie van de kinderen maar heeft op de langere termijn niet hun voorkeur is uit onderzoek gebleken. In het gebruik blijken kinderen een voorkeur voor het niet-bonte en het spectaculaire te hebben; dingen die ze bij de tweede of de derde ontmoeting zelf kunnen ontdekken.

Diverse en onaffe ruimte

Kinderen leven in een wereld waarin alles eigenlijk veel te groot is. Daarom houden kinderen van gedetailleerde vormgeving, van miniatuurwerelden. Grote dimensies en reusachtige speelfiguren versterken eerder het gevoel dat ze dwergen zijn in een wereld van reuzen. Langs lange straten lopen zonder veel afwisseling is voor kinderen een kwelling. Zij gaan het liefst van punt naar punt, van belevenis naar belevenis. Het gevoel voor tijd en afstand van kinderen richt zich op het hier en nu en niet op het later, straks en daar om de hoek. Daarom hebben kinderen gedetailleerdheid, gelaagdheid, nissen, hoeken, kleine hoogteverschillen en veelvormigheid nodig. De moderne stedenbouw met haar grote open pleinen en lange eenvormige straten zijn voor kinderen dan ook wezensvreemd en onbruikbaar. Ideaal voor kinderen is een netwerk van speel- en ontdekkingsmogelijkheden in de directe woonomgeving. Via kleinere speelgelegenheden in de wijk tot aan een meer gespecialiseerd aanbod in de stadsparken. Deze plekken moeten veilig bereikbaar zijn en hebben bij voorkeur een beschermde en natuurlijke omgeving. Daarbij moet niet worden vergeten dat voor kinderen die in dichtbevolkte gebieden

68 69

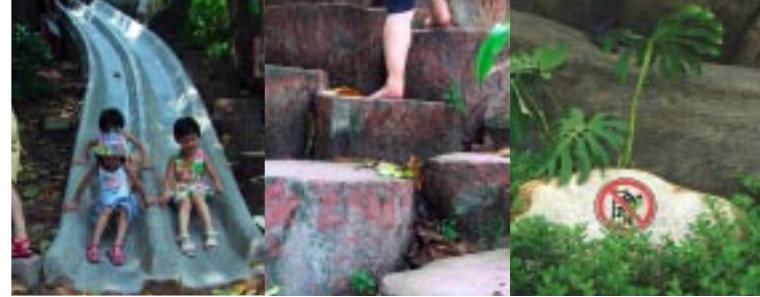
opgroeien de kunstmatige wereld een veel natuurlijkere en reëlere omgeving is dan de echte natuur die ze misschien alleen van televisie kennen.

Eigenlijk is er niet veel voor nodig om bijzondere plekken voor kinderen te laten ontstaan. Vaak zijn het de door ontwerpers vergeten plekken die een bijzondere aantrekkingskracht op kinderen uitoefenen. Op deze plekken ligt immers nog ruimte voor eigen initiatief en interpretatie en zijn niet alle gebruiksmogelijkheden en betekenissen op voorhand uitgedacht. Juist in onze technisch perfecte wereld hebben kinderen behoefte aan het 'onaffe'. Onaffe dingen dagen uit om verder ontwikkeld te worden en dragen de mogelijkheid in zich om te worden omgevormd. Kinderen worden hierdoor uitgedaagd tot eigen handelen en denken en de creativiteit wordt gestimuleerd.

Bespeelbare omgevingen

Natuurlijk dragen deze waarnemingen en overpeinzingen een Europees perspectief in zich, wat ze zou kunnen diskwalificeren voor de Chinese context. Maar op zoek naar geschikte speelruimte voor mijn kinderen, heb ik gezien dat spelen ook voor Chinese kinderen een basisbehoefte is. Een basisbehoefte die zich van culturen en maatschappelijke status niets aantrekt en zelfs grote taalbarrières weet te slechten.

De situatie in China is vergelijkbaar met hoe het in Europa was en op vele plaatsen nog steeds is. Alleen het tempo waarmee de problemen zich aandienen ligt in China veel hoger. De context is een andere waardoor de vraag gerechtvaardigd is of het zinvol is om gangbare Europese speelconcepten in China toe te gaan passen. Zelfs wanneer de behoefte aan spel en de betekenis die dat heeft voor de ontwikkeling van het kind overal gelijk is, houdt dat nog niet in dat ook de vorm waarin dat in de openbare ruimte gestalte krijgt overal gelijk moet zijn. De Chinese context biedt gegarandeerd andere en bijzondere mogelijkheden om ruimte voor kinderen te creëren. In plaats van het overal plaatsen van sculpturen van spelende kinderen zouden kunst en kunstenaars ingezet kunnen worden voor het creëren van 'bespeelbare omgevingen' bijvoorbeeld. Ook de traditionele technieken om openbare ruimte in te

richten bieden vele mogelijkheden om voor kinderen interessante en uitdagende speelomgevingen te laten ontstaan. De glijbanen in de botanische tuin in Xiamen zijn daarvan een geslaagd voorbeeld. De met traditionele techniek vormgegeven glijbanen die handig van het natuurlijke verval van de plek gebruik maken, voegen zich harmonisch in de gehele parkinrichting. Zonder bont en contrastrijk te zijn, weten ze onmiddellijk de interesse van de kinderen te wekken. Zo zouden ook met de overal toegepaste, en bijna niet van echt te onderscheiden, namaak-rotsen prima klimlandschappen worden gemaakt, zodat ze meer dan alleen het oog kunnen prikkelen. Met deze uitgangspunten kunnen zelfs de meest representatieve groengebieden in de woongebieden van de stad voor kinderen 'bespeelbaar' worden gemaakt.

Xiamen heeft zich ten doel gesteld per hoofd van de bevolking twaalf vierkante meter aan openbaar groen te realiseren. De stad wil zowel de openbare voorzieningen als het culturele leven versterken. Ze houdt daarbij rekening met de verschillende behoeftes aan soorten openbare ruimte. Zo zijn er speciale voorzieningen voor ouderen en blinden. De stad zou in samenwerking met openbare ruimte ontwerpers, stedenbouwkundigen en kunstenaars kunnen studeren op eigen modellen om de openbare ruimte ook voor kinderen op een bijzondere manier in te richten. Naast een verbetering van de levenskwaliteit is het tevens een substantiële bijdrage aan de gezondheid en ontwikkelingsmogelijkheden van de toekomstige generaties. De ontwikkeling van deze bijzondere modellen voor kinderen in de openbare ruimte biedt Xiamen de gelegenheid om haar voorbeeldfunctie als groene

en milieubewuste stad verder uit te werken en te bevestigen. Een ambitie die eenvoudig te verbinden is met omgevingseducatie, wanneer men er naar streeft om voor de kinderen de natuur in al haar diversiteit opnieuw erfahrbaar te maken en zo de basis voor een echt begrip voor de omgeving te leggen.

Serieuze stedenbouwkundige opgave

De geschetste tendensen maken zichtbaar dat het noodzakelijk is om dit thema nader te bestuderen. Aldo van Eyck heeft met zijn speelplaatsen in het naoorlogse Amsterdam laten zien dat het spelende kind wel degelijk een serieuze stedenbouwkundige opgave is. Op de korte termijn kost dat inderdaad geld omdat er ruimte moet worden gereserveerd die anders misschien duur had kunnen worden verkocht. Maar op de lange termijn kunnen met een betere inpassing van de behoeftes van kinderen de exploderende kosten van de gezondheidssector worden beteugeld.

Duidelijk wordt dat speel- en beweegruimte voor kinderen geen overbodige luxe is. De voordehand liggende oplossing daarvoor is het maken van speelplaatsen, maar eigenlijk spelen kinderen het liefst op straat, waar iets gebeurt. Speelplaatsen zijn eigenlijk een surrogaat voor datgene wat eigenlijk in het dagelijkse leven zijn plek zou moeten hebben. Namelijk in de vorm van ruimte waar kinderen zonder groot gevaar te lopen, naar eigen inzichten en zonder instructie door eigen ervaring, waarneming en nadoen kunnen leren hoe het leven in zijn werk gaat.

Bronnen: Stephan Barth: Kindheitsräume in der Moderne, www.stephan-barth.de/kindheit.htm * Kees Both: Kinderen in beweging, in: de wereld van het jonge kind, dec 2006, 118ff * Günter Beltzig: Child-like, Childish, Child-friendly: is there such a thing as children's aesthetics? www.beltzig-playdesign.de * Georg Blume und Chiako Yamamoto: Himmel, Kaiser, Lehre, in: Die Zeit 17.01.2006 Nr.4, Hoffen auf Konfuzius, Das globalisierte Altern, in: Die Zeit 16.09.2004 Nr.29 * Knut Dietrich: Spielräume zum Aufwachen, in: und dann ist der Tag vorbei! Eidgenössische Kommission für Kinder- und Jugendfragen (EKJ), Bern 2005 * Donata Elschenbroich: Fron der frühen Jahre, in: Die Zeit 17.01.2006 Nr.4 * Mechthild Leutner, "Befreie die Kinder!" Pressebericht FU Berlin Nr. 033/1999 * Harald Maass: Von den "kleinen Kaisern" werden einige zu dick, in: Frankfurter Rundschau, 25.03.1998 * Prof. Dr. Oerter, Rolf: Spiel, Kreativität und Lernen, Zur Bedeutung des Spiels für die menschliche Entwicklung, Kongress "Kinder und Natur in der Stadt" am 24.-25. Nov. in München, <http://www.dkhw.de> * Trudy Maria Tertilt: Impact of Urbanization - Children in Chinese Mega-Cities (August 2005) Urban Planning and Design Institute, Tongji University in Shanghai * Xamen A. Model of Environmental Achievement, A January 1999 report from U.S. Embassy Beijing * Prof. Dr. Renate Zimmer: Gesundheit und Bewegung im Kindesalter, Kongress "Kinder und Natur in der Stadt" am 24.-25. Nov. in München, <http://www.dkhw.de>

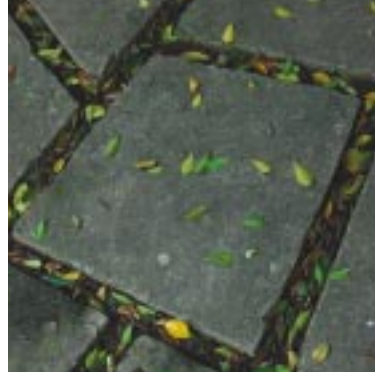

74 75

Please don't wash in the pool, Children should be accompanied by adult, don't frolic near the pond.
Xiamen Jiashenghaoyuan service center

76 77

78 79

Urbaan Glutamaat is een uitgave van
Hans Venhuizen en Margit Schuster
en kwam tot stand tijdens een verblijf van twee maanden bij
het Chinese European Art Centre in Xiamen, China.

Tekst en foto's pagina 1 tot en met 49: Hans Venhuizen
Tekst en foto's pagina 50 tot en met 76: Margit Schuster

Voor hun ondersteuning tijdens het verblijf in Xiamen willen
de auteurs graag bedanken: Ineke en Sigurdur Gudmundsson,
Linlin en Jiawen Hou, Landy, de drukker van deze publicatie,
Song Chi, Francien van Westrenen, Guohaipeng en Johnson
en iedereen die we vergeten zijn.

© 2006 - Hans Venhuizen en Margit Schuster

Niets uit deze publicatie mag worden overgenomen op welke wijze dan ook,
zonder uitdrukkelijke schriftelijke toestemming van de makers.

Contact:
Bureau Venhuizen
Postbus 2803 I
3003 KA Rotterdam
hans@bureauvenhuizen.com
www.bureauvenhuizen.com

een reisverslag van
Hans Venhuizen en Margit Schuster

juli 2006 - Xiamen, China